

Ege Coğrafya Dergisi 29 (2), 2020, 229-242, İzmir-TÜRKİYE
Aegean Geographical Journal, 29 (2), 2020, 229-242, İzmir-TURKEY
Dergi Ana Sayfası: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd>

Araştırma Makalesi / Research Article

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL TURİZME BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM

The holistic approach to sustainable rural tourism

Emre ATABERK

*Ege Üniversitesi
Bergama Meslek Yüksekokulu*

*emre.ataberk@ege.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3338-4798*

*(Teslim: 22 Eylül 2020; Son Düzeltme: 24 Kasım 2020; Kabul: 27 Kasım 2020)
(Received: September 22, 2020; Last Revised: November 24, 2020; Accepted: November 27, 2020)*

Abstract

Rural tourism is a type of tourism that remains at the intersection of development and tourism. Sustainable tourism criteria are the guides in the development strategy and implementation of rural tourism. In order for a rural settlement to turn into a sustainable rural tourism destination, products and services must be authentic and regionally identifiable, and managed in a planned, projected and organized manner. For this reason, the importance of sustainable approach at the basis of the success factors of rural tourism is great. The purpose of the study is to introduce the holistic approach, which is one of the building blocks of sustainability in rural tourism, with comparisons and comments. For this purpose, the concepts, the criteria and the holistic relations within the scope of sustainable rural tourism were included in the design of the article. Comparative analytical method was used in the construction of all these. The data of the research consist of the institutional and scientific publications, projects and reports. According to the results of the study, full compliance with the sustainable tourism criteria is essential for a successful management of rural tourism. In addition, the holistic approach in all components and relations of rural tourism facilitates sustainability.

Keywords: Sustainability, rural tourism, holistic approach.

Öz

Kırsal turizm, kalkınma ve turizmin arakesitinde kalan bir turizm türüdür. Sürdürülebilir turizm kriterleri, kırsal turizmin gelişme stratejisi ve uygulanmasında bir yol gösterici ve yönlendiricidir. Bir kırsal yerleşmenin sürdürülebilir kırsal turizm destinasyonuna dönüşebilmesi için ürün ve hizmetlerin bölgesel kimlikli ve otantik olması, planlı, projeli ve örgütlü biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kırsal turizmin başarı faktörlerinin temelinde sürdürülebilir yaklaşımın önemi büyüktür. Çalışmanın amacı; kırsal turizmde sürdürülebilirliğin yapı taşlarından biri olan bütüncül yaklaşımı, karşılaştırmalar ve yorumlar eşliğinde tanıtmaktır. Bunun için makalenin tasarımında sürdürülebilir kırsal turizm kapsamındaki kavramlara, kriterlere ve bütüncül ilişkiler yer verilmiştir. Bütün bunların kurgulanmasında karşılaştırmalı analitik yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın verileri kurumsal ve bilimsel yayınlar, projeler ve raporlardan oluşmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre; kırsal turizmin başarılı yönetilebilmesi için sürdürülebilir turizm kriterlerine tam uyum şarttır. Ayrıca kırsal turizmin tüm bileşenleri ve ilişkilerinde bütüncül yaklaşıma yer verilmesi sürdürülebilirliği kolaylaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, kırsal turizm, bütüncül yaklaşım.

1. Giriş

Kırsal coğrafyaların kimlikleri büyük ölçüde birbirinden farklıdır. Kentsel çevrelerden tarımsal ovalara ve hayvancılık yapılan meralara ve oradan yüksek dağlara, Akdeniz'in zeytin ve bağcılık alanlarından Lappland'ın otlaklarına ve İrlanda'nın yeşil bölgelerine uzanan kırsal coğrafyalar, hem doğa hem de kültür içeriklidir. Bu çeşitlilik karşısında kırsal kalkınmada sorunlar standart olmadığı gibi çözümler de tek değildir. Ancak tek ortak nokta hepsinin değişimlerden etkilenmesidir (Euracademy, 2003). Yakın geçmişten bugüne kırsal kalkınmada uygulanan yaklaşımlar, modeller, araçlar ve yöntemler birçok kavramı da literatüre kazandırmıştır: katılımcılık, kooperatifçilik, bütünleşik, tabandan-yukarıya ve son olarak da sürdürülebilirlik. Sürdürülebilirlik kalkınmayla birlikte doğan bir kavram olsa da günümüzde en fazla kullanıldığı ve uygulandığı alanlardan biri de turizmdir. Bu konuda çeşitli kurumlar, kişiler ve gruplar bir araya gelerek sürdürülebilirlik politikaları, hedefleri, ilkeleri (kriterleri), göstergeleri belirleme ve güncelleme çalışmaları yürütmektedirler. Böylece sürdürülebilir turizm kriterleriyle, sektörün her alanında uyulması gereken standartlar kayıt altına alınmaya çalışılmaktadır. Ancak, turizm sektörünün tüm bileşenlerinde uzun vadede sürdürülebilirliği sağlamak kolay değildir. Sözelimi turizmden ekonomik beklentiler ile çevresel ve kültürel kaynakların korunması çatışmakta, konforlu seyahatler ile çevre kalitesinin korunmasını birlikte organize etmekte zorlanılmaktadır.

Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC), sürdürülebilir turizm konusunda ortak anlayış geliştirmek üzere 2013 yılında kriterler oluşturmuş ve 2019 yılında da revize etmiştir. Konsey, destinasyonlarla ilgili kriterleri (GSTC-D), 4 bölüme ve 38 alt bölüme ayırmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) tanımlamasına göre destinasyon; *“Ziyaretçilerin içerisinde bir gece geçirebileceği, idari ve/veya analitik sınırları tanımlı/tanımsız fiziksel bir mekândır. Turizm değer zinciri boyunca ürün ve hizmetlerin, faaliyetlerin ve deneyimlerin ortak bir kümesi (ortak lokasyonu) ve turizmin temel analiz birimidir. Bir destinasyon, daha büyük destinasyonlar oluşturmak için ağ oluşturabilir ve çeşitli paydaşları kapsar”*. Tanımda işaret edildiği üzere destinasyonlar, turizmin merkezindedir ve o nedenle sürdürülebilirlik ilkelerine göre yönetilmesi gerekmektedir. Kriterlerin destinasyonlar için taşıdığı önem, işlevine bakılarak

daha iyi anlaşılır: sürdürülebilirlik sertifikasyonu için temel teşkil ederler, tüketicilerin güvenilir ve sürdürülebilir destinasyonları tanımalarına yardımcı olurlar, sürdürülebilir turizm gerekliliklerini geliştirmek için hükümet, hükümet dışı ve özel sektör programlarına bir başlangıç noktası sunarlar (GSTC, 2019).

Avrupa'da kırsal turizm olgusu, kitle turizmine alternatif arayışlarında seksenlerin sonlarından itibaren hızla yaygınlaşarak zamanla yerini pekiştirmiştir. O zamandan beri, bu gelişmeyi yorumlamayı amaçlayan teorik paradigmlar literatürde geniş bir yelpazede belgelenmiştir. Kırsal turizmin ilk tanımlarından biri 1986'da Avrupa Komisyonu tarafından önerilmiştir: *Kırsal turizm, yalnızca çiftlik turizmi ve agroturizmden ibaret olmayan, kırsal bölgelerdeki tüm turistik faaliyetleri kapsayan geniş bir kavramdır* (Garau, 2015). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından kırsal turizm, 1994 yılında *“doğanın ve kültürel peyzajın korunması ve sürdürülebilir bölgesel kalkınma için potansiyel bir araç”* olarak kabul edilmiştir (Khartishvili, Muhar, Dax, Khelashvili, 2019). Bu turizm türüne geleneksel kitle turizminin ülkeleri öncülük etmiş, OECD'nin kırsal turizmi bir kırsal kalkınma aracı olarak görmesinden sonra yoksulluğu azaltmak amacıyla üçüncü dünya ülkelerine kadar yayılmıştır. O nedenle kırsal turizmde küçük ölçekli işletmelerin kurulması, doğa ve geleneksel toplumla iletişimin ön planda olması ve kontrollü yavaş büyümenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Irrshad, 2010). Ne var ki küreselleşen dünyada, yerelliği bozacak teknolojiye sınır koymak o kadar da kolay değildir. Sözelimi günümüzde kırsal turizme iletişim ve bilişim teknolojilerinin girip girmemesi konusunda ciddi tartışmalar vardır. O halde uluslararası ekonomik, teknolojik, politik, çevresel, sosyal gelişmelerin kırsal turizmi ne kadar ve nasıl korumak gerektiği önemli bir soru ve sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal turizmin sürdürülebilirlik ile birlikte anılmaya başlaması, bu kavramın kalkınma ve ardından turizme uygulanmasıyla gündeme gelmiştir. Sürdürülebilir kırsal turizm, yerel kültür ve toplumsal kimliğin, doğal peyzajların ve doğal habitatın korunmasını, kırsal ekonominin güçlenmesini, karar vericilerde liderlik ve vizyon gelişimini desteklemektedir (Podovac ve Jovanović Tončev, 2016). Kırsal turizmin sürdürülebilir turizm kriterleriyle bağdaşık yürütülmesi ve sürdürülebilir turizm göstergelerine göre düzenli izlenmesi, kırsal turizmde başarılı yönetimi de beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda bir bütünü ve onu tamamlayan parçaların

karşılıklı bağımlılığını sağlayan bütüncül (holistik) yaklaşım, disiplinlerarası bir kavram olarak sürdürülebilir kırsal turizmin bugün önemli bir bileşeni haline gelmiştir (bak. Konuyla İlgili Çalışmalar).

Bu çalışma, kırsal turizmin sürdürülebilir turizm kriterlerine uyumlu olarak yürütülmesi konusuna odaklanmış, aralarındaki ilişki bütüncül yaklaşımla değerlendirilmiştir. Makalede önce sürdürülebilir turizm kuramsal çerçevede betimlenmiş, destinasyonlar için sürdürülebilir turizm kriterleri gruplandırılarak sistematik biçimde açıklanmıştır. Daha sonra sürdürülebilir kırsal turizm ve başarılı olmasında rol oynayan faktörler yorumlanmış, kavramsal ve ilişkisel düzeydeki karşılaştırmalarla sürdürülebilir kırsal turizmin bütüncül özelliği vurgulanmıştır.

2. Konuyla İlgili Çalışmalar

Çalışma konusu iki bölümde işlenmiştir: sürdürülebilir turizm; sürdürülebilir kırsal turizm ve bütüncül yaklaşım. Bu çerçevede literatürde dikkate değer, öncü ve başvuru niteliğindeki kaynaklardan beş örneğin içerikleri aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Sürdürülebilir turizm: Turizm literatüründe yaklaşık son otuz yıldan bu yana en fazla rastlanılan kuramsal ve ampirik çalışmaların başında sürdürülebilir turizm gelmektedir. Bu makalenin araştırma konusunun sürdürülebilir turizm ve kırsal turizm ilişkisine dayanması, her ikisinin arakesitinde kalkınma ve destinasyon kavramlarının yer alması, yararlanılan kaynakları da bu çerçevenin içine sokmuştur. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) "Turizm ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları-2030'a Yolculuk" başlıklı ortak yayını (2017), hem güncel hem de gelecekle ilgili olması açısından örnek olarak alınmıştır. Turizm, hem sürdürülebilir kalkınmanın toplam 17 amacına ulaşılmasında önemli bir sektör olarak görülmekte hem de bu amaçların turizm için yeni fırsatlar getirdiği açıklanmaktadır. Rapor, bilgi birikimi, turizm paydaşlarını güçlendirme ve teşvik etme, gerekli eylem politikaları ile uyumlu daha sürdürülebilir bir turizm sektörü yaratmayı hedeflemektedir. Ayrıca raporda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve turizm arasındaki bağlar vurgulanmakta, 2030'a kadar neler yapılması konusunda öneriler getirilmektedir (UNWTO ve UNDP, 2017). Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi'nin (GSTC) "GSTC Destinasyon Kriterleri" adlı çalışması, kırsal turizm destinasyonlarını da yakından ilgilendirdiği için

burada tanıtmaya gereği duyulmuştur. Kriterler 2013 yılında belirlenmiş, 2019 yılında revize edilmiş ve Türkçe olarak da yayınlanmıştır. Son versiyonda kriterler, performans göstergeleri ve SKA ile birlikte sunulmuştur. Kriterler, her biri iki veya üç alt bölümden oluşan dört bölüm olup, tamamı 38 adettir (GSTC, 2019). Bu birbirini tamamlayan iki kurumsal yayın, sürdürülebilirliği kalkınma ve turizm üzerinden ele alan çok değerli iki başvuru kaynağıdır. Kırsal turizm destinasyonlarının da bu amaçlara ve kriterlere uygun biçimde yönetilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kırsal turizm: Kırsal turizmle ilgili en eski Türkçe makalelerden biri "Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: Kırsal turizm"dir (Soykan, 1999). Çalışmada 1990'ların başında yayınlanan yabancı kaynaklar kullanılmış ve şu konular ele alınmıştır: kırsal turizmin tanımı, kırsal turizme katılma nedenleri, kırsal turizmin hedefleri, planlama ve koordinasyon, etkinlikler, etkiler ve gelişmesi için yapılması gerekenler. Çalışmanın bu makale için önemi, bugün de güncelliğini koruyan ve daha da öne çıkan kırsal turizmde bütünleşmeye o yıllarda dikkat çekilmesidir. Geçmişteki konulara bugün artık yenileri eklenmiştir: kırsal turizmde yönetim, tanıtım ve pazarlama, rekabet, sürdürülebilirlik, bütüncül yaklaşım, katılımcılık, sosyal inovasyon, dijitalleşme, paylaşım ekonomisi, kır-kent etkileşimi vd. Kırsal turizmde çok sayıda eseri olan Bernard Lane, bir makalesinde (Lane, 2005), sürdürülebilir kırsal turizm stratejilerini koruma ve kalkınma için bir araç olarak ele almıştır. Yazar, sürdürülebilir turizm stratejileri neden üretilmelidir? Sürdürülebilir stratejiye sahip planların geleneksel turizm planlarından farkı nedir? Sürdürülebilir turizm stratejileri nasıl üretilebilir? sorularını yanıtlamış, ayrıca Kuzey İngiltere'den bir strateji geliştirme örneği vermiştir.

Bütüncül yaklaşım, yeni bir kavram gibi algılsa da turizme bileşik bir endüstri olarak yaklaşılması 1940'ların başına kadar inmektedir (Remoaldo ve Cadima Ribeiro, 2015). Bugünkü eğilim de yine turizm araştırmalarında, politika ve planlamada, pazarlamada vb. de bütüncül yaklaşımın kullanılması yönündedir. Talep açısından da yine bütüncül bakış açısı tercih edilmektedir. Turiste yalnızca görme duyusuna hitap edecek bir tatil deneyimi yerine, çok yönlü fırsatlar ve bileşik turizm ürünleri sunan bir tatil organizasyonu ancak bütüncül yaklaşımla mümkündür. Sürdürülebilir turizmin uygulanmasındaki evrensel yaklaşımlardan biri olan bütüncül yaklaşım, turizmin kendi içindeki ilişkileri, bağlantıları, etkilerini ve kamu politikalarının turizm

üzerindeki etkilerini de hesaba katmayı gerektirir (PNUE ve OMT, 2006). Sürdürülebilir turizme “bütüncül koruma” çerçevesiyle yaklaşan bir çalışmada (Alexakis ve Rice, 2016); çok disiplinli “Bütünsel Kavramsal Koruma Çerçevesi (HCCF)” adı verilen bileşik bir kavramsal çerçeve geliştirilmiştir. HCCF, turizm planlayıcılarına, politika yapıcılara ve destinasyon paydaşlarına, doğa-insan arasındaki etkileşimleri ve ara bağlantıları göz önünde bulundurmaları için bir içerik sunmaktadır. Makalede ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik bakış açılarını, eleştirel analizleri ve düşünceleri bütünleştirerek bir çerçeve sistem yaklaşımı önerilmekte ve nasıl gerçekleştirileceğine dair aşamalar açıklanmaktadır. Bir başka çalışmada (Winther, 2017) bütüncül yaklaşım, kırsal toplumların sürdürülebilirliği için bir model olarak görülmekte ve bir puanlama sistemi ile toplumdaki değişkenlerin sürdürülebilirlikleri ölçülmektedir. Bu model İskoçya’nın kırsal toplumlarından türdeş olmayan üç örnek alınarak uygulanmıştır.

3. Amaç ve Yöntem

Çalışmanın başlığı, küresel turizmde gündemde olan çok önemli iki konuya işaret etmektedir: sürdürülebilirlik ve kırsal turizm. Bu ikisinin birleşimiyle ortaya çıkan sürdürülebilir kırsal turizm, bu makalede içerik itibarıyla kavram, mekân (destinasyon) ve ilişkiler ekseninde kurgulanmıştır. Amaç, kırsal turizmin başarısını etkileyen sorunları çözmeye hem sürdürülebilirliğin hem de bütüncül yaklaşımın önemini ortaya koymaktır. Nihayetinde kırsal turizmin sürdürülebilir turizm kriterlerine göre yürütülmesi gerektiği, sürdürülebilir turizmin de kırsal turizm üzerinden işlerlik kazanarak önemini koruyacağı, aralarındaki ilişkinin bütüncül olduğu açığa çıkarılmıştır. Çalışmanın verileri yazılı kaynaklar ve internet ortamındaki bilimsel yayınlardan elde edilmiştir. Seçilen yöntem, kuramsal çerçevede niteliksel ve yorumsal analizdir. Araştırma konusuyla ilgili nitel veriler, betimsel, sistematik, karşılaştırmalı ve yorumsal olarak işlenmiştir. Diğer taraftan çalışma bir tematik derlemedir. Verilere dayalı sınıflandırma (sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kırsal turizm) ve kavramsal kategoriler (sürdürülebilir yönetim, sürdürülebilir turizm kriterleri, bütüncül yaklaşım, kimlik, çevre eğitimi, taşıma kapasitesi, korumacılık, katılımcılık vd.) oluşturulmuştur. Bu bağlamda kavramların tematik açıdan birbiriyle tutarlı olması,

dolayısıyla tematik bütünlüğün sağlanmasına dikkat edilmiştir (Özgen, 2016). Çalışmada tablolar halinde nedensel karşılaştırmalar yapılmış, değişkenler arasındaki ilişkiler gösterilmiştir.

4. Sürdürülebilir Turizm

Turizm, kırsal alanlarda yaşanan sorunların çözümü için önemli fırsatlar sunan bir sektördür. Kırsal kalkınmanın sağlanmasını, tarımsal değerlerin ve kültürün yeniden canlandırılmasını, kırsal çevrenin ve kaynakların korunurken istihdamın artırılmasını sağlamanın araçlarından biri sürdürülebilir turizm olarak değerlendirilmektedir (Baykal, 2018). Kitlesele turizm sektörünün doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri ve aynı zamanda bu etkilerin turizmin geleceğini de tehdit etmesiyle “sürdürülebilirlik” yaklaşımı ortaya atılmıştır. Bir toplum için sürdürülebilir turizm, tüm yerel paydaşları içine alan, uzun vadeli, karmaşık ve sinerjik bir süreçtir. Diğer taraftan sürdürülebilir turizm; ev sahibi toplum ile turistlerin ihtiyaçlarını gözeterek, kaynakların bugünkü değerlerini uzun süreli ve kesintisiz şekilde korumaktır (Kaypak, 2012). Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kalkınmanın turizm alanındaki açılımıdır ve 1992 Rio Konferansı sırasında resmileştirilmiştir. Sürdürülebilir turizm; ürünlerin güçlendirilmesi, çeşitlendirilmesi, rekabet edebilmesi ve ekonominin canlı tutulmasını, korumacılığı, bütüncül ve dengeli turizm gelişimini savunan bir yaklaşımdır (PNUE/PAM, 2005). Bu çalışmada sürdürülebilir turizmle ilgili kavramlarından yalnızca makale konusuyla uyumlu olanlara yer verilmiştir.

Sürdürülebilir ve sürdürülebilir olmayan turizm arasındaki farkları görebilmek üzere ikisini temel düzeyde karşılaştıran bir çalışmada şu değerlendirmeler yapılmıştır (Tablo 1).

Turizmin sürdürülebilir kalkınmada olumlu rol oynayabilmesi için kendisinin de sürdürülebilir olması gerekir. UNWTO ve UNDP’nin (2017) 64 ülkede gönüllü katılımcılarla gerçekleştirdiği araştırmada, sürdürülebilir turizmin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’ndan (toplam 17 adet) 8, 12 ve 17 amaçları ile yüksek düzeyde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şüphesiz bu üç amaç aynı zamanda sürdürülebilir kırsal turizm için de geçerlidir. Sürdürülebilir turizm kapsamındaki çalışmaların 2030 yılına kadar bu üç amaca ulaşabilmesi için şu öneriler getirilmiştir (Tablo 2).

Tablo 1- Sürdürülebilir ve Sürdürülebilir Olmayan Turizmin Temel Düzeyde Karşılaştırılması
Table 1- A Basic Comparison of Sustainable and Unsustainable Tourism

Sürdürülebilir Turizm	Sürdürülebilir Olmayan Turizm
Sürdürülebilir Planlama: <ul style="list-style-type: none">• Uygulanabilir ve pratik iş planları• Sorumlu ve koordineli turizm planlaması• Yerel paydaşlarla yerel düzeyde alınan kararlar• Gerçek bir halk katılımı	Sürdürülebilir Olmayan Planlama: <ul style="list-style-type: none">• Faydalı olup olmadığını bilmeden tesis inşa etmek• Ekolojik hasara yol açan bir kayak pisti inşa etmek• Bir bölgedeki faaliyetleri aynen kopyalamak• Merkezi planlama ve karar verme
Bir Araç Olarak Turizm: <ul style="list-style-type: none">• Turizmi sosyal ve ekonomik sorunları çözmek için bir araç olarak anlamak• Ekonomiyi ayakta tutabilmek için geniş ekonomik dallara sahip olmak• Ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflerin uyumu	Ekonomik Odaklanma: <ul style="list-style-type: none">• Turizmi sorunlara bir çare olarak görmek• Kalkınmanın temel ekonomik ve sosyal yönlerini göz ardı eden, profesyonel olmayan yaklaşım• Tek bir sektöre bağımlılık-yüksek risk• Yalnızca finansal yararları odaklanma
Sürekli (Kalıcı) Arz ve Talep: <ul style="list-style-type: none">• Kalıcı arz ve talep• Sosyal, ekolojik ve ekonomik çevre üzerinde olumlu etkiler	Mevsimlik Odaklanma: <ul style="list-style-type: none">• Belli zaman dilimlerine bağımlılık• Sosyal (mevsimlik istihdam, kalabalık merkezler) ve çevresel olumsuz etkiler
Deneyimsel Ürün: <ul style="list-style-type: none">• Küçük gruplar için özel yapım ürünler• Dostluk ve hoş deneyimler atmosferi• Bölgeyi ziyaretten alınan güçlü doyum• Toplumu ve sürdürülebilir faaliyetleri destekleyen ziyaretçi	Evrensel Ürün: <ul style="list-style-type: none">• Basmakalıp bir arz• Ziyaretçiyi bir kukla gibi görmek• Düşük deneyim kalitesi• Güçlü tatminsizlik duyguları• Topluma ve çevreye karşı daha az hassas ziyaretçi
Sonuç: Sürdürülebilir turizm, bir toplumun tüm paydaşları tarafından, toplumun yararına olması tasarlanmış ve geliştirilmiş bir sistemdir. Sürdürülebilir turizm, geçim kaynaklarını iyileştirmekte, kültürü ve çevreyi korumaktadır.	Sonuç: Sürdürülebilir olmayan turizm, kültürlerin genelleşmesine, doğal çevrenin bozulmasına, yerel halk için daha düşük yaşam standartları ve daha yüksek fiyatlar ile sonuçlanan aşırı turizm, ulusal ve yerel kültürün zayıflamasına neden olmaktadır.

(Kaynak: Sustainable Rural Development International, <https://www.ruralsusdev.org/resources>)

Tablo 2- Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından (SKA) Sürdürülebilir Turizmi İlgilendirenler Arasındaki İlişkiler
Table 2- Relationships Between Sustainable Development Goals (SDG) Those Interested in Sustainable Tourism

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	Sürdürülebilir Turizmle İlgili Öneriler
Amaç 8. Herkes için sürekli, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ile tam ve üretken istihdam ve insana yakışır işleri teşvik etmek.	2030'a kadar sürdürülebilir turizmin istihdam yaratması ve yerel kültürü desteklemesi için politikalar üretin ve uygulayın.
Amaç 12. Sürdürülebilir tüketim ve üretim modelleri oluşturmak.	Sürdürülebilir turizmi sürdürülebilir üretim ve tüketimle uyumlu hale getirin ve izlemek için araçlar geliştirin ve uygulayın.
Amaç 17. Sürdürülebilir kalkınma için uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklıkları canlandırmak.	Turizmin özel/kamu ortaklıklarını güçlendirin ve SKA'na ulaşmak için birden fazla paydaşla çalışmasını teşvik edin.

(Kaynak: UNWTO ve UNDP, 2017)

Turizmin olumsuz etkilerini en aza indirmek, olumlu olanları en üst düzeye çıkarabilmek için ziyaretçilerin ihtiyaçları ile çevre, yerel topluluklar ve turizm endüstrisi arasında denge kurulması şarttır. Bahsedilen dengeyi kurmak için sürdürülebilir turizm esastır (Podovac ve Jovanović Tončev, 2016).

Sürdürülebilir turizm, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanması, kültürel bütünlüğün ve biyolojik çeşitlilik korunmasını, kaynakların uzun vadeli yönetimini teşvik eden turizm şekli olarak kabul edilir. Juganaru ve diğerleri sürdürülebilir turizmi iki yönden ele almışlardır: *ekolojik bakış*

açısıyla sürdürülebilir turizm; Dünya'nın korunmasına ve yayılmasına özen gösterilmesi, sorumlu girişimlerin çoğalması, iyi uygulama örneklerinin kalıcı olmasıdır. *Sosyal açıdan sürdürülebilir turizm;* yerel kaygıları anlamak, yerel değerleri, gelenek ve göreneklerin derinliğini takdir etmek, kısacası yerel halka mümkün olduğunca çok odaklanma girişimidir. Yine aynı yazarlara göre sürdürülebilir turizmin birçok türü vardır: *ekolojik turizm (ekoturizm), yeşil turizm, yumuşak turizm, kırsal turizm, agroturizm, toplum turizmi, adil turizm, dayanışma ve sorumlu turizm vb.* (Juganaru, Juganaru, Anghel, 2008).

Sürdürülebilir turizmin başarısında planlama, üretilen ürünler ve koruma kilit öneme sahiptir. *Sürdürülebilir turizm planları,* turizmin hızlı büyümesi karşısında geleneksel planlardan daha geniş kapsamlı ve bütüncül bölgesel analizlere dayanan bir planlama yaklaşımıdır. Bu planların ayırt edici özellikleri şunlar yerine getirilmektedir (Lane, 2005):

- Bir bölgenin sosyal, ekonomik, ekolojik ve kültürel ihtiyaçlarının analizi.
- Bir bölgede turizmi geliştiren ve sınırlandıran faktörlerin analizi.
- Kültürel yenilenme, ekolojik, ekonomik ve sosyal gelişim için turizmden yararlanmanın tartışılması.
- Hem plan yapma sürecine hem de karar alma süreçlerine güçlü bir yerel katılım.

Sürdürülebilir turizm ürünleri, çevre, yerel toplum ve kültürlerle uyum içinde işlenen ürünlerdir. Sürdürülebilirliği olan bir turistik ürün geliştirme, mevcut ürünün farklılaştırılması ve

çeşitlendirilmesiyle mümkündür (Yürük, 2002'den akt.; Kaypak, 2012). *Sürdürülebilir koruma,* hangi turizm türü olursa olsun, çevresel değerlerin turizmin temel ögesi olarak korunmasını, turizm faaliyetlerinin çevreye sorumlu bir şekilde yürütülmesini ve koruma çabalarının eşgüdümle yürütülmesi gerekliliğini ifade eder (Erdoğan, 2005). Bu da doğal çevrenin ve kültürel varlıkların korunması, yenilenmesi ve ekolojik dengeyi gözetmekle gerçekleştirilir.

4.1. Destinasyonlar İçin Sürdürülebilir Turizm Kriterleri

Sürdürülebilir turizm en az otuz yıldan bu yana gündemde olmasına ve turizmde sürdürülebilirliği sağlamak üzere politikalar, hedefler, kriterler ve göstergeler geliştirilmesine rağmen yine de çoğu destinasyonda istenilen sonuçlara ulaşılmış değildir. Çünkü talebin mevsimlik karakteri, turistik hizmetlerde konfor ve kalite beklentileri, turizm ulaştırmasında son teknolojilerin kullanılması, yerel toplumların yaşam kalitesi ve refah düzeyini geliştirme çabaları, kaynakların turistik amaçlı kullanımı, doğal ve kültürel mirası koruma faktörleri, tatil yapmayı geniş toplumlara yayma çalışmaları vd. sürdürülebilirlik kriterleri ile ters düşebilmektedir. Yine de sürdürülebilir turizm bakış açısı; sektörün tüm hizmetlerinde yeşil ve eko temalı yeni programlar, sürdürülebilir uygulamaları teşvik eden hükümetler ve uluslararası örgütlerin faaliyetleriyle devam etmektedir.

Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi'nin (GSTC) destinasyonlar için belirlediği sürdürülebilir turizm kriterleri, önce dört bölüme ayrılmış, her biri için iki veya üç alt bölüm oluşturulmuş, toplamda 38 kritere ulaşılmıştır (GSTC, 2019) (Tablo 3).

Tablo 3- Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi'nin (GSTC) Destinasyon Kriterleri
Table 3- Destination Criteria of the Global Sustainable Tourism Council (GSTC)

BÖLÜM A: Sürdürülebilir Yönetim	BÖLÜM B: Sosyo-Ekonomik Sürdürülebilirlik
A(a) Yönetim yapısı ve çerçevesinin belirlenmesi A(b) Paydaş katılımının sağlanması A(c) Olumsuz etkilerin ve değişimlerin izlenmesi	B(a) Yerel ekonomik yararların sağlanması B(b) Sosyal refahın sağlanması
BÖLÜM C: Kültürel Sürdürülebilirlik	BÖLÜM D: Çevresel Sürdürülebilirlik
C(a) Kültürel mirasın korunması C(b) Kültürel alan ziyaretlerinin izlenmesi	D(a) Doğal mirasın korunması D(b) Kaynak yönetimi D(c) Atık ve emisyon yönetimi

(Kaynak: GSTC, 2019)

Bir destinasyonun sürdürülebilir olabilmesi için yukarıdaki kriterler anahtar role sahiptir: paydaş katılımlı yönetim, kültürel ve çevresel koruma ve yönetim, ekonomik ve sosyal refahın sağlanması. Bu dördü arasında kilit kavram ise yönetimdir. Çünkü başarılı bir yönetim diğerlerini garanti etmektedir.

Başarılı yönetimin temelinde ise önce yönetimin yapısal çerçevesinin belirlenmesi, sonra planların ve faaliyetlerin çoklu katılımla gerçekleştirilmesi ve destinasyondaki tüm değişimlerin ve olumsuz etkilerin izlenmesi ve denetlenmesi yatmaktadır.

Tablo 4- Destinasyonlar İçin Sürdürülebilirlik Kriterleri, Göstergeler ve SKA Arasındaki İlişkiler
Table 4- Relationships Between Sustainability Criteria, Indicators and SDG for Destinations

Sürdürülebilirlik Kriterleri	Göstergeler	SKA
BÖLÜM A: Sürdürülebilir Yönetim		
Örnek: A10. İklim Değişikliğine Uyum Destinasyon, iklim değişikliği ile ilgili riskleri ve fırsatları tanımlar, turizm tesislerinin yerleşimi, tasarımı, geliştirilmesi ve yönetimi için uyum stratejileri belirler, riskler hakkında bölge sakinleri ve ziyaretçiler için bilgi verir.	a. Destinasyon üzerinde iklimin olumsuz etkilerini ele alan yönetim stratejisi ve eylem planı vardır. b. Destinasyon, iklimin turizm üzerinde yarattığı/yaratacağı değişikliklere göre düzenlemeler yapmaktadır. c. Yerel ekosistemlerin iklim değişikliğine karşı uyumu konusunda önlemler alınmaktadır. d. İklim değişikliği hakkındaki bilgiler kamuya paylaşılmaktadır.	Amaç 17. Amaçlar İçin Ortaklıklar
BÖLÜM B: Sosyo-Ekonomik Sürdürülebilirlik		
Örnek: B1. Ekonomik Katkının Ölçülmesi Destinasyon ekonomisine turizmin doğrudan ve dolaylı ekonomik katkıları izlenir ve kamuya açıklanır.	a. Ekonomik veri toplama programı hazırlanmıştır. b. Turizmin destinasyona ekonomik katkısı hakkında yıllık raporlar tutulmaktadır. c. Ekonomik etki ölçümlerini kapsayan çeşitli veriler ve kanıtlar bulunmaktadır.	Amaç 1. Yoksulluğa Son Amaç 8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme Amaç 9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
BÖLÜM C: Kültürel Sürdürülebilirlik		
Örnek: C1. Kültürel Varlıkların Korunması Destinasyon, tüm kültürel varlıkları değerlendirmek, iyileştirmek ve korumak için politik kararlara ve bir sisteme sahiptir.	a. Kırılganlıkların-hassaslık derecesini de içeren kültürel varlıkların listesi hazırlanmıştır. b. Varlıkların korunması için bir program belirlenmiştir. c. Varlıkların korunması için turizm gelirini kullanma mekanizmaları yaratılmıştır.	Amaç 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
BÖLÜM D: Çevresel Sürdürülebilirlik		
Örnek: D5. Enerji Tasarrufu Destinasyon, enerji tüketimini azaltma, verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımını artırma, tesislerin katkısını ölçme, izleme ve halka raporlama için örgütlenmiştir.	a. Enerji tasarrufu teşvik edilmiştir. b. Enerji verimliliğini artıracak bir program kullanılmaktadır. c. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımlar artırılmıştır. d. İşletmelere enerji kullanımını izleme ve tasarruf konularında destek verilmekte ve teşvik edilmektedir.	Amaç 7. Erişilebilir ve Temiz Enerji

(Kaynak: GSTC, 2019)

Sürdürülebilir turizm kriterlerini benimsemiş destinasyonların bu kriterlere ne derece uyum gösterdiklerini saptamak üzere GSTC, bir rehber niteliğinde “*Performans Göstergeleri*”ni belirlemiştir. Performans göstergeleri esasen, bir destinasyonun kriterlere uygunluğunun değerlendirilmesinde aranacak şartlar ve kanıtlar için bir liste sunmaktadır. Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi’nin 2013 raporu, 2019 revizyonuyla yenilenmiş, her bir kritere ait göstergeler güncellenmiş ve yine her birinin *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)* ile ilişkisi kurulmuştur. Bu yeni raporda sürdürülebilirlik kriterleri-göstergeler-SKA’nın nasıl üçlü bütüncül bir sistem haline getirildiği, dört ana kriter kümesinden seçilen başlıklar (örnekler) üzerinden aşağıdaki tabloda sunulmaktadır (Tablo 4).

5. Sürdürülebilir Kırsal Turizm

Kırsal coğrafi ortamlar, doğal ve kültürel yapılarıyla, özellikle kent insanının giderek artan dinlenme, keşfetme ve sağlıklı aktif tatiller arayışına yanıt vermeye çalışmaktadır. Kent insanları, geçmişte kırsal alanlara çoğunlukla; rekreasyon amaçlı günübirlik ya da akraba-tanıdık ziyaretleri için giderken, özellikle kırsal yaşam biçiminin özgünlüğü, sakinliği, stres ve baskı yaratacak sınırlamalardan ve zorunluluklardan uzak oluşu, buna karşın kişilerin kendilerini özgür hissetmesini sağlayacak olanakların varlığı, günümüzde gerek hafta sonları, gerekse yıllık tatillerde bu ortamlara yoğun ziyaretleri beraberinde getirmiş, böylece “*Kırsal Turizm*” adı verilen bir turizm türü doğmuştur (Soykan, 1999).

Aşağıdaki beş özellik kırsal turizmi iyi tanımlamaktadır (OMT ve PNUD, 2002):

1. Kırsal turizm yerel inisiyatiftir: yerel halkın kendi işlerini kendisinin yönetmesidir.
2. Kırsal turizm yerel kalkınmayı kontrol altına alır: dış güçlerin yerelde değiştirmek istediklerine karşı duruş sergiler.
3. Kırsal turizm için yerel kimlik çok önemlidir: doğa, kültür, geleneksel mutfak vb.
4. Kırsal turizmde yönetim kesinlikle yerelin elinde olmalıdır: müşterileri kabul edenler yerelden olmalıdır.
5. Kırsal turizmin ekonomik etkileri yerele geri dönmelidir.

Kırsal turizm; yerel sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve kırsal alanlarla kentler arasında

toplumsal dayanışma yaratmak amacıyla doğal kaynakların, tarımsal alanların, kültürel mirasın, kırsal konutların, geleneklerin ve bölgesel kimliği yansıtacak “*marka*” olmuş ürünlerin turistik açıdan değerlendirilmesidir. Kırsal turizmde kırsalın içerdiği anlam, doğrudan “*kırsal alanlar*” olarak algılandığı zaman; kırsalın doğal ve kültürel kaynaklarını kullanan çok sayıda turizm türü karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bazıları kırsal turizme eşdeğer derecede benzemekte, bazıları ise yalnızca “*aktiviteler*” boyutunda yakınlık göstermektedir. Çünkü kırsal turizmin kendine özgü bir yapısı, felsefesi, ruhu, uygulama biçimleri, hizmetleri ve donanımları vardır. Kırsal turizmde esas olan, kırsal insanın müşterilerle olan sıcak, samimi ilişkileri, kısacası konukseverliğidir. Bu ince ve çok önemli ayrıntı dikkate alındığında, kırsal insanın bulunmadığı yerlerde yapılan ve kırsal insanla karşılıklı etkileşimin olmadığı aktiviteleri kırsal turizm kapsamında değerlendirmenin uygun olmadığı bir gerçektir. Kırsal turizmin bir başka ayırt edici yönü; turistlere alışılmadık, kişiye özel bir deneyim yaşatma, doğal ve kültürel çevreden tat almalarını sağlama ve mümkün olduğu ölçüde etkinliklere, geleneklere ve yerel halkın yaşamına katılmalarını sağlamaktır. (Baykal, 2010). Geçmiş araştırmalarda kırsal turizmin yerel toplumlarda istihdam olanaklarını artıracağı ve yoksulluk düzeyinin düşürülmesi yoluyla kırsal ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkıda bulunacağı öngörülmüş ve başarılı sonuçlar alınmıştır. Aynı zamanda kırsal turizmin başarısında “*çevre*” odak noktası yapılmıştır. Artık günümüzde kırsal turizm, turistlere kültürel ve çevresel yerleri göstermekten ve ekonomik yararlarından ibaret değildir. Gelişmiş bir kırsal turizm destinasyonunda nihai hedef, zaman içinde sürdürülebilirliği sağlamak ve başka bir kırsal turizm destinasyonuna göre rekabet avantajı elde etmektir (Chin, Lo, Ramayah, 2016).

Kırsal turizm dünyanın pek çok ülkesinde kırsal kesimde yaşayan insanlara diğer sektörlere kıyasla giderek daha az gelir getiren tarım sektörünün ümit verici bir tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle kırsal turizm, ulusal ve uluslararası düzeyde kırsal kalkınma için politik ve stratejik belgelerin bir parçası haline gelmiştir. Kırsal turizm, paket turların hâkimiyetindeki kitle turizminin tam tersi olarak bağımsızlığı teşvik etmekte *sürdürülebilir turizm* yaklaşımıyla bağlantılı olarak geliştirilmektedir (Khartishvili vd., 2019). Avrupa’da kırsal turizm olgusunun gündeme gelmesiyle, kırsal ekonomiye, sosyal dokunun ve mirasın korunmasına önemli katkıları olmaya

başlamıştır. Böylece 2000’li yılların başlarında kırsal turizmin şu ilkeleri belirlenmiştir (Cabrini, 2004’den akt.; Soykan, 2006):

Çevresel İlkeler: Destinasyonun doğal çeşitliliğine saygı, kırsal turizmin taşıma kapasitesi üzerindeki etkilerini izleme.

Sosyal İlkeler: Turistik gelişmenin yerel topluluk ve kültürel çeşitliliği koruma garantisi, sosyal sorunlara yol açan diğer turizm türlerinin gelişmesini önleme.

Miras/Kültür İlkeleri: Kırsala uygun turizm geliştirme, gerçeklerden uzak, yapay ve özenti uygulamalardan uzaklaştırma, kırsal alanlara özgü, yegâne kültürel ve miras örneklerini yaşatma.

Ekonomik İlkeler: İnsanları kırsal bölgelerde tutacak iş fırsatları yaratma, geleneksel işlerin ve mesleklerin ortadan kalkmasını önleme, yerel ürünlerin tanıtımını yapma.

Kırsal turizm, uzun süredir birçok bölgede - özellikle de dağlık alanlarda- kalkınma için bir katalizör gibi kabul görmektedir. Avrupa doğal peyzajları içinde dağlık bölgeler, karakteristik kültürel, sosyal, ekonomik, çevresel özellikleriyle aynı zamanda kırılğan ve hassas sistemleriyle ayrıcalıklı coğrafyalardır. Dağlar, sınırlı erişim ve iletişim olanakları nedeniyle çoğunlukla korunmuş gelenekler, yerel yaşam zenginliği, otantik bilgi birikimi gibi değerli insan kaynaklarına ev sahipliği yapmaktadır. Dağlık bölgeler, ziyaretçinin özgünlük arayışı ve yerel deneyimlere katılma isteğini karşılayan ortamlardır. Ancak dağlık bölgelerde yaşayanlar, eğitim imkânlarına erişim yetersizliği nedeniyle, genellikle yerel kaynaklardan tam kapasiteyle yararlanamamaktadırlar. O nedenle dağlık alanlarda turizmi de içine alan birçok proje yürütülmektedir. Sözgelimi, 2015 yılında tamamlanan InRuTou projesi, Avrupa’da doğa ve kültür açısından benzerlik ve farklılık gösteren Alpler (Avusturya), Apeninler (İtalya) ve Karpatlar’da (Romanya) kırsal turizm eğitimi yoluyla paydaşların ve aynı işleri yapanların bilgi ve deneyim paylaşımlarını sağlamıştır. Projede sürdürülebilir kırsal turizmi geliştirmek üzere bir dizi yenilikçi modeli test etmek ve eğitim programları yürütmek amaçlanmış ve e-öğrenme yoluyla şu kurs modüllerinde eğitim verilmiştir: girişimcilik, yönetim, bilgi ve iletişim teknolojileri, işbirliği ve katılımcılık, pazarlama, sürdürülebilir turizm (InRuTou, 2015).

Sürdürülebilirlik kavramı kırsal turizmde birçok hedefin gerçekleşmesine katkıda bulunur:

yerel kültür ve toplumsal kimliğin, doğal peyzajların ve doğal habitatın korunması, kırsal ekonominin ve uzun vadede sürdürülebilir turizm sektörünün gelişimi, karar vericilerde liderlik ve vizyon gelişimi (Podovac ve Jovanović Tončev, 2016). *Sürdürülebilir kırsal turizm*, sosyal ve doğal çevreye zarar vermeden kırsal alanların olumlu ekonomik ve sosyal gelişimine katkıda bulunan bir faaliyet olarak görülmektedir. Aslında kırsal turizmin kendisi de bir alternatif turizm türü olarak bu faaliyetlerden sorumludur. Ayrıca onun, sürdürülebilir turizm kriterleriyle birlikte yürütülmesi, izleme ve kontrol açısından yönetimi de kolaylaştırmaktadır. Lane, kırsal turizmde sürdürülebilirliğin çok amaçlı olması gerektiğini ileri sürmektedir: *ev sahibi toplumların kültürünü ve karakterini, peyzajı, habitatları ve kırsal ekonomiyi sürdürmek; tatil deneyimlerinden doyum elde etmek; başarılı tanıtım ve uzun vadede canlı bir turizm endüstrisini devam ettirmek; dengeli ve çeşitlendirilmiş bir kırsal ekonomiye sahip olmak; karar vericilerde vizyon ve liderliği geliştirmek* (Lane, 2005). Kırsal turizmin sürdürülebilir geliştirilmesine neden ihtiyaç duyulmaktadır? Gerekçeler nelerdir? sorusuna Dorobantu ve Nistoreanu (2013) şu yanıtları vermişlerdir:

- Kırsal bölgede doğal, kültürel ve sosyal çeşitliliğin korunması.
- Ulusal, bölgesel ve yerel planlama stratejilerinde kırsal turizmle agroturizmin bütünleştirilmesi.
- Toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasında, doğa ve kültürel değerlerin korunmasında yerel konseylerin etkin bir güce sahip olabilmesi.
- Çevre ve kültürü korumaya yerel halkın düzenli katılımı, kalkınma ve tanıtımda yerel inisiyatif gruplarının görev alabilmesi, eğitmenlerin eğitimi için yerel halktan yararlanılması.
- Kırsal turizm kaynaklarını korumak için turizm faaliyetlerinin kontrollü yürütülmesi.

Sürdürülebilir kırsal turizmin geliştirilmesine hangi girişimlerle başlanacağı önemli bir konudur. İşleri sistematik olarak derecelendirmek, birinin diğerinden daha önemli olduğu anlamına gelmemekte, planlama açısından bir değer taşımaktadır. Sürdürülebilir kırsal turizm hakkında birçok kişi ve kurum ortaklığında bir rehber hazırlayan Euroacademy’nin önerileri şöyle özetlenebilir: turizm ürünü yaratmak, mirası korumak ve yönetmek, sinerji yaratmak, girişimciliği teşvik etmek, yerel toplumu sürdürülebilir turizme dahil

etmek ve stratejik planlama yapmak (Euroacademy, 2003). Kırsal turizmin gelişmişlik düzeyi ve sürdürülebilirliği, diğer ifadeyle başarısı her yerde aynı düzeyde değildir. Çünkü yöreler, amaçlar, koşullar, en önemlisi de yerel aktörler ve yöneticiler farklıdır. Bir yerde kırsal turizm başlatılırken oradaki tüm olumlu ve olumsuz iç ve dış faktörlerin SWOT analizi yapılmalıdır. Wilson ve diğerlerinin (2001) “*Kırsal Turizmde Başarı Faktörleri*” adlı çalışmalarında tespit edilen on faktörün her birinin aynı zamanda sürdürülebilir kırsal turizmin

bileşenleri olduğu anlamına geldiği de söylenebilir (Tablo 5).

Bu faktörler birbirinden bağımsız gibi görünüyorsa da aslında aralarında ikili ve çoklu ilişkiler vardır ve kırsal turizmin bütüncül yapısını kanıtlamaktadır. Sözelimi; 4, 7, 8 ve 10. faktörler, işbirlikleri ve katılımcılığın sürdürülebilir kırsal turizm için önemini göstermektedir. Hatta bir başka işbirliği olarak tabloda yer almayan ancak en önemli başarı faktörlerinden biri olan tur operatörleri ile yerel liderler arasındaki işbirliği de eklenmelidir.

Tablo 5- Sürdürülebilir Kırsal Turizmin Başarısında Rol Oynayan Faktörler
Table 5- The Role of Playing Factors in the Success of Sustainable Rural Tourism

1. Stratejik planlama	6. Turizm paketi oluşturma
2. Liderlik	7. Yerel yönetim desteği ve işbirlikleri
3. Finansal fonlar	8. Yatırımcılar ile yerel yöneticiler arasında koordinasyon
4. Yatırımcılar ve yerel liderler	9. Bilişim teknolojisi
5. Toplantı ve ziyaretçi büroları	10. Toplumsal destek

(Kaynak: Wilson, Fesenmaier, Fesenmaier, Van Es, 2001)

5.1. Sürdürülebilir Kırsal Turizm Kavramsal Düzeyde Bütüncül Yaklaşım

Kırsal turizmi kavramsal düzeyde güçlendiren iki temel kavram vardır. Birincisi, sürdürülebilirlik, ikincisi, bütüncül yaklaşımdır. Sürdürülebilir kavramı turizm ve kırsal turizm üzerinden daha önce konu edildiği için burada tekrar ele alınmayacaktır. *Bütüncül yaklaşım*; bir bütünü ve onu tamamlayan parçaların karşılıklı bağımlılığını ifade ettiği için disiplinlerarası bir kavramdır. İlk defa 1942 yılında Hunziker ve Krapf, turizmi yalnızca ekonomik bir fenomen olarak gören algıyı reddederek, turizme bileşik, sosyal ve ekonomik bir kavram olarak yaklaşmışlardır. Bir başka öncü katkı 1979 yılında Leiper'dan gelmiş ve destinasyonları tam olarak anlamının tek yolunun, üretim alanları, geçiş bölgeleri, çevre ve turist hareketini bir sistem yaklaşımıyla görmekten geçtiğini savunmuştur. Murphy 1985 yılında, yerel düzeyde toplumun da katılacağı turizm planlamasında daha kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Daha yakın zamanlarda ise ekonomik, ekolojik ve sosyal sistemleri bir araya toplayan bütüncül yaklaşım eğilimi doğmuştur. Bu bağlamda, diğer tüm (ya da kısmi) sistemleri kapsayan belirli bir yönetim biçimini tanımlamak için “*panarşi*” (tüm tarafların anlamlı bir şekilde bir şeyler katılabileceği kapsayıcı, çok taraflı bir sistem) terimi, ortaya atılmıştır. Bugün de turizm araştırmalarında, bütüncül yaklaşım desteklenmektedir. Çünkü turistin

yalnızca görme duyusuna odaklanmak yerine, tüm duyularına hitap edecek eksiksiz ve karma bir destinasyon deneyimi yaşatmak için bütüncül yaklaşım gereklidir (Remoaldo ve Cadima Ribeiro, 2015). Kırsal ekonomide sürdürülebilir ekonomik çeşitliliği sağlamak üzere kırsal turizmin ana rolü, kırsal kalkınmaya bütüncül yaklaşımın uygulanmasında bir katalizör olarak görev almasıdır (Keane, 2003).

Modern kırsal turizm, güçlü bir şekilde yenilikçi yönetim ve iyi bir liderlikle eş anlamlıdır. Ulusal, bölgesel ve yerel girişimciler tarafından turistik destinasyonların tanıtımı ve markalaşması desteklenmedikçe, turisti yeterli derecede çekme gücüne sahip olamayacağı ileri sürülmektedir (Khartishvili vd., 2019). Kırsal kaynakların çeşitliliği ve çekiciliğini korumak ve paydaşlar arasındaki zorlukları yenmek üzere geliştirilen *Bütünleşik Kırsal Turizm (BKT)* kavramı, kırsal bölgelerde turizme bütüncül bir yaklaşım olarak yakın zamanlarda ortaya atılmıştır. Panying vd.'ne göre BKT, “*turizmin gerçekleştiği yerlerde sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel kaynaklara dayalı güçlü ağ bağlantılarının oluşumu*” olarak tanımlanmıştır (Panying, Costa, Ratz, 2011). Kırsal turizmin sürdürülebilir turizm kriterlerine daha fazla uyum gösterebilmesi için önerilen bütünleşik kırsal turizm, aynı zamanda kırsaldan rekabetçi ürünlerin pazara çıkabilmesi için ürünlerin de bütünleşik/bileşik hale çevrilmesini desteklemektedir (Jovanovic ve Manic, 2012). Kırsal

turizmde bütüncül yaklaşım, planlama çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Daha en başta, bütüncül yaklaşımın dikey boyutunda, toplumun planlamaya "aşağıdan/tabandan yukarıya", ya da "içsel" katılımı söz konusudur. Bütüncül bakış açısında güçlü liderlik kadar, paydaşların katılımı da çok önemlidir. Karar alma sürecine yerel dahil edilmediği takdirde, bölgesel bütüncül planlamada vizyon eksikliği doğar ve sürdürülebilirlik için büyük bir engel ortaya çıkar (Panying vd., 2011).

Bütüncül yaklaşım şemsiyesi altında sürdürülebilir kırsal turizmde birçok kavram karşımıza çıkmaktadır. Onlardan biri olan *katılımcılık*; aşağıdan yukarıya yaklaşımının benimsenmesiyle gündeme gelmiş, katılımcı turizm ve toplum temelli turizm doğmuştur. Kırsal turizmde başarı faktörlerini araştıran Wilson ve diğerleri, katılımcılığın önemini şöyle ifade etmişlerdir: yoğun biçimde yerel halk desteği, yerel yönetimin ilgisi ve tüm süreçlere katılımı, yerel liderlik, girişimciler arasında koordinasyon ve ortak işlerin yapılmasıdır (Wilson vd., 2001). *Korumacılık*; sürdürülebilirliğin en temel ilkelerinden biridir. Korunamayan kırsal ortamlarda sürdürülebilir kalkınma ve turizmde bahsedilemez. Kırsal turizm, kültür mirasının korunmasını sağlayarak köylerin bir bütün olarak sürdürülebilirliğini garanti etmektedir. Tarımsal faaliyetler ve ürünler de kırsal alanlarda korunması gereken en önemli sosyo-kültürel ve ekonomik değerler içinde yer almaktadır (Baykal, 2018). *Taşıma kapasitesi*; önceleri korunan alanlar ve kıyı turizmi için düşünülmüş, günümüzde kırsal turizm de dâhil olmak üzere tüm turizm türleri için güncel bir kavram haline gelmiştir. Taşıma kapasitesi yalnızca aşılması gereken turist sayısı değil, ekolojik, sosyal ve ekonomik açıları olan bütüncül dengeye

işaret etmektedir. Bütüncül yaklaşımın temel direklerinden biri eğitimidir ve özellikle *çevre eğitimi*, daha çok ekoturizmle eşdeğer görülmekte, ancak turistler, yerel sakinler, seyahat acenteleri ve rehberleri de hedef almaktadır. Destinasyonun sahibi olmaları nedeniyle yerel toplumun çevre eğitimine katılımı, kritik bir öneme sahiptir. Dahası, çevre eğitimi miras alanların ve doğal çevrenin sürdürülebilirliğine de katkıda bulunmaktadır. Kısacası korunan doğal ve kültürel çevreler, ayrı ayrı değil bütüncül olarak korunmuş olurlar (Chin vd., 2016). Sürdürülebilirliğin ön koşullarından biri olan *kimlik* (ÇEKÜL, 2012), tüm yerleşmelerin kendilerine özgü görünüşleri, fiziksel yapıları ve yaşam biçimleri kadar onların ruhunu da temsil etmektedir. Kırsal kimlik bir bütündür ve turist tarafından da böyle algılanır. O nedenle kırsal kimliğin korunması, oraya özgü büyümenin ve ruhun bütüncül yaklaşımla hepsinin bir arada korunmasıdır.

5.2. Sürdürülebilir Kırsal Turizm İlişkisel Düzeyde Bütüncül Yaklaşım

Sürdürülebilir kırsal turizm, kitle turizminin tam tersi özelliklere sahip bir turizm türüdür. Kuramsal çerçevede sorumlu ve korumacı olduğu halde bazı faaliyetlerinde ve hizmetlerinde yanlışlıklar görülmektedir. O nedenle diğer destinasyonlarda olduğu gibi kırsal turizm destinasyonlarının da GSTC'nin Destinasyon Kriterleri'ne uyumlu biçimde yönetilmesi beklenir. Hatta bu uyumu yakalamak diğer turizm türlerine göre çok daha kolaydır, zira bu kriterlerin birçoğu kırsal turizmin özünde vardır. Bu ilişkiyi somutlaştırmak üzere aşağıdaki karşılaştırmalara gidilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6- GSTC'nin Sürdürülebilir Destinasyon Kriterlerinden Bazıları İle Sürdürülebilir Kırsal Turizmin Karşılaştırılması

Table 6- Comparison of Some of the Sustainable Destination Criteria of GSTC and Sustainable Rural Tourism

	GSTC'nin Sürdürülebilir Destinasyon Kriterlerinden Örnekler	Sürdürülebilir Kırsal Turizmin Özellikleri
A. Sürdürülebilir Yönetim	A1. Destinasyon, özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplumun katılımıyla etkin bir organizasyon, grup ya da komiteye sahiptir.	Sürdürülebilir kırsal turizm destinasyonunda yerel örgütlenme ya da bir ağa dâhil olmak şarttır ve başarının altın anahtarıdır.
	A2. Destinasyon, sürdürülebilirlik kriterlerine dayanan ve paydaş katılımı ile geliştirilmiş, çok yıllık yönetim stratejisi ve eylem planına sahiptir. Strateji, turizm varlıklarının tespiti ve kullanımı, sorunları ve riskleri dikkate alır.	Sürdürülebilir kırsal turizm yerel inisiyatifdir, yerel halkın kendi işlerini kendisinin yönetmesidir, örgütlü, planlı, projeli ve denetimli yürütülmek zorundadır.

B. Sosyo-Ekonomik Sürdürülebilirlik	B2. Destinasyon, turizmde eğitim ve kariyer fırsatlarını destekler ve özendirir.	Sürdürülebilir kırsal turizmin her aşamasında, her kesime eğitim verilmektedir. Mesleki eğitim ve yerel halk eğitimi en önemlisidir.
	B3. Destinasyon, yerel işletmeleri, tedarik zincirlerini ve sürdürülebilir yatırımları destekleyerek turist harcamalarının yerelde kalmasını teşvik eder.	Sürdürülebilir kırsal turizm, kırsal kalkınma demektir. Yerinde kalkınma için işletmelerin sahipleri yereldendir ve elde edilen gelir, kırsala yatırım olarak geri dönmektedir.
C. Kültürel Sürdürülebilirlik	C1. Destinasyon, tüm somut ve somut olmayan kültürel varlıkları, iyileştirmek, korumak ve koruma-kullanma dengesi gözeterek değerlendirmek amacıyla bir politika, plan, program ve organizasyona sahiptir, farkındalık ve bilinçlendirme faaliyetleri (eğitim gibi) organize etmektedir.	Sürdürülebilir kırsal turizmde kültürel miras unsurları, hemen hemen her kırsal destinasyon için temel çekiciliklerin başında gelmektedir. Bu nedenle korumaya azami özen göstermek üzere örgütlenmeye gidilmekte, çeşitli faaliyetler (eğitim gibi) yürütülmektedir.
D. Çevresel Sürdürülebilirlik	D1. Destinasyon, turizmin doğal çevre üzerindeki etkilerini izlemek, ölçmek ve bunlara yanıt vermek, ekosistemleri, habitatları ve türleri korumak ve istilacı türlerin girişini ve yayılmasını önlemek üzere bir politika, plan, program ve organizasyona sahiptir, çeşitli faaliyetler (eğitim gibi) organize etmektedir.	Kırsal turizmde doğal çevre, bir destinasyonun varlık nedeni olabilmektedir. Yöre insanları, kişisiz bir çevrenin pazarlanamayacağını öğrendikten sonra, korumanın doğrudan uygulayıcısı olmaktadır.

(Kaynak: GSTC, 2019 ve Soykan, 1999)

Sonuç

Sürdürülebilir turizm; doğal çevre ve toplum üzerinde turizmin olumsuz etkilerini en aza indirmek, yerel halkın çıkarlarını gözetmek ve başarılı bir sürdürülebilir yönetimi sağlamak üzerine odaklanmıştır. Kırsal turizm; doğal kaynakların, tarımsal alanların, kültürel mirasın, kırsal konutların, geleneklerin ve bölgesel kimliği yansıtacak “marka” olmuş ürünlerin turistik açıdan değerlendirilmesidir. Kırsal turizmin en önemli amaçlarından biri yerel sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır. Diğer taraftan, doğa ve kültürel mirasın korunması ve devamlılığının sağlanması da amaçladığından sürdürülebilir turizm kriterleri ile bütünleşmektedir.

Kırsal turizm destinasyonlarında var olan tarım, hayvancılık, ormancılık, el sanatları gibi iş kolları turizmle bütünleşmekte ve birbirlerinin tamamlayıcısı olmakta, geleneksel kültür mirası unsurları korunarak gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Turizm sektöründe ve kırsal alanlarda, kaynakların ve paydaşların sayıca çokluğu ve nitelik olarak çeşitliliği, kırsal turizme bütünsel bir çerçeve ile bakılmasını gerekli kılmaktadır. Kırsal turizmde arz, paydaş ve ağ temelli bütüncül yaklaşım, turist ve onun talep ettiği turistik ürünü de içine almaktadır. Turistik ürün çok parçalı (konaklama, eğlence, yiyecek-ıçecek vb.) olsa da, turist açısından tatil deneyimi bir bütündür. Bütünleşik kırsal turizm

yaklaşımında turizm aktörleri (yerel topluluklar, turistler, destek kurumlar, hizmet üreticileri, araçlar, tur operatörleri vb.) birbirleriyle çoklu ilişkiler içerisinde. Bu aktörler sadece yerel düzeyde değil, bölgesel, ulusal hatta uluslararası veya küresel düzeyde işbirliği ve strateji ortaklıkları yapabilmektedir. Diğer bir ifadeyle çok katmanlı bir ilişki ağı söz konusudur (Taş, Eylemer, Şemşit, 2016).

Bütüncül bakış açısından yola çıkılarak öne sürülen bütünleşik kırsal turizm merkezine kırsal alırken, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik ekseninde, paydaşlarla işbirliği içerisinde ve ağ yapısı niteliğinde yürütülmesini içermektedir. Bu bağlamda bütünleşik kırsal turizm modeli yaratılmış, turizm alanındaki aktörler ile ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel kaynakların kullanımı arasındaki ilişki örgütsel, üretim, tüketim ve etki bağlamında ele alınmıştır (Cawley ve Gillmor, 2008). Kısacası bütünleşik kırsal turizm, çoklu paylaşım, bütünleşik deneyimler ve katılımcı yönetim demektir. Son söz olarak denilebilir ki, kırsal sosyo-ekonomik kalkınmada önemli bir rolü ve gücü olan, turizmin çeşitlendirilmesine büyük destek veren kırsal turizmin başarılı yönetilebilmesi için sürdürülebilir turizm ilkeleri uygulanmalı, performans göstergeleri ile gelişmeler izlenmeli ve tüm bunların arka planında kırsal turizm bütüncül yaklaşım ile planlanmalıdır.

REFERANSLAR

- Alexakis, G., Rice, L. 2016. Applying the holistic conceptual conservation framework for sustainable tourism, *Journal of Tourism Insights*, 7 (1), 1-28.
- Baykal, F., 2010. Kırsal kalkınma ve kırsal turizm: Bozdoğan (Aydın) için bir araştırma, *Bozdoğan II*, Bozdoğan Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.
- Baykal, F. 2018. Kırsal kalkınmada sürdürülebilir yaklaşımlar ve Türkiye için öneriler, *Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye* (Ed. F. Arslan, A. Karadağ, P. Aksak), 233-264, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Cawley, M., Gillmor, D. A. 2008. Integrated rural tourism: Concepts and practice, *Annals of Tourism Research*, 35 (2), 316-337.
- Chin, C. H., Lo, M. C., Ramayah, T. 2016. Rural tourism sustainable management and destination marketing efforts: Key factors from communities' perspective, *Journal of Sustainable Development*, 9 (4), 179-197.
- ÇEKÜL Vakfı-Tarihi Kentler Birliği. 2012. Sürdürülebilir kültür turizmi için kamu-yerel-sivil-özel işbirliği. ÇEKÜL Vakfı-Tarihi Kentler Birliği Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 1.
- Dorobantu, M. R., Nistoreanu, P. 2013. Rural tourism and ecotourism. The main priorities in sustainable development orientations of rural local communities in Romania, *Economy Transdisciplinarity Cognition*, XV (1), 259-266.
- Erdoğan, N., 2005. Sürdürülebilirlik açısından Türkiye'de ekoturizm gerçeği, *Ekoloji Magazin*, Sayı: 6, (Nisan-Haziran 2005), <http://www.ekolojimagazin.com>, Erişim Tarihi: 02.02.2016.
- Euracademy. 2003. Developing sustainable rural tourism. European Summer Academy for Sustainable Rural Development. Published by PRISMA, Atina.
- Garau, C. 2015. Perspectives on cultural and sustainable rural tourism in a smart region: The case study of Marmilla in Sardinia (Italy), *Sustainability*, 7, 6412-6434.
- GSTC, 2019. Global Sustainable tourism criteria for destinations (GSTC-D), Global Sustainable Tourism Council, <https://www.gstccouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/>, Erişim tarihi: 09.09.2020.
- InRuTou. 2015. Innovation in rural tourism-cases from European mountain communities (The InRuTou Final Publication), Lifelong Learning Programme (LLP), Viyana, Avusturya.
- Irshad, H. 2010. Rural tourism-an overview, Rural Development Division, Agriculture and Rural Development, Government of Alberta, Canada.
- [https://www1.agric.gov.ab.ca/\\$Department/deptdocs.nsf/all/csi13476/\\$FILE/Rural-Tourism.pdf](https://www1.agric.gov.ab.ca/$Department/deptdocs.nsf/all/csi13476/$FILE/Rural-Tourism.pdf) Erişim tarihi: 08.09.2020.
- Jovanovic V., Manic, E. 2012. Evaluation of sustainable rural tourism development in Serbia, *Scientific Annals of the Danube Delta Institute*, 18, 285-294.
- Juganaru, I. D., Juganaru, M., Anghel, A. 2008. Sustainable tourism types, *Annals of University of Craiova-Economic Sciences Series*, 2 (36), 797-804.
- Kaypak, Ş. 2012. Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 14 (22), 11-29.
- Keane, M. 2003. Economic impact of rural tourism: The benefits arising and the alleviation of poverty. A case study from Ireland, *Rural Tourism in Europe: Experiences, Development and Perspectives*, 93-100.
- Khartishvili, L., Muhar, A., Dax, T., Khelashvili, I. 2019. Rural tourism in Georgia in transition: Challenges for regional sustainability, *Sustainability*, 11(410), 2-20.
- Lane, B. 2005. Sustainable rural tourism strategies: A tool for development and conservation, *RIAT Revista Interamericana de Ambiente y Turismo (Interamerican Journal of Environment and Tourism)*, 1 (1), 12-18.
- OMT ve PNUD, 2002. Strategie de Développement du Tourisme Rural. Madrid.
- Özgen, N. 2016. Nitel Araştırmalarda Verilerin Toplanması ve Analizi. *Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler*. (Ed. N. Özgen), s. 158-198, Pegem Akademi, Ankara.
- Panying, E., Costa, C., Ratz, T. 2011. Implementing integrated rural tourism: An event-based approach, *Tourism Management*, 32 (2011) 1352-1363.

- PNUE/PAM. 2005. Dossier sur le tourisme et le développement durable en Méditerranée. MAP Technical Report Series No. 159, Athènes, Grèce.
- PNUE ve OMT, 2006. Vers un tourisme durable. Guide à l'usage des décideurs, l'Organisation Mondiale du Tourisme, Madrid, Espagne.
- Podovac, M., Jovanović Tončev, M. 2016. The importance of sustainable rural tourism development in Serbia, International Scientific Conference on ICT and E-Business Related Research, 576.
- Remoaldo, P.C., Cadima Ribeiro, J. 2015. Holistic approach, in Encyclopedia of Tourism, J. Jafari, H. Xiao (Eds.), 2 p, Springer International Publishing, Switzerland.
- Soykan, F., 1999. Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: Kırsal turizm. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*. 10, Mart-Haziran, 67-75.
- Soykan, F. 2006. Avrupa'da kırsal turizme bakış açısı ve kazanılan deneyim. II. *Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 20-22 Nisan 2006, Balıkesir, 71-87.
- Sustainable Rural Development International. Sustainable and non-sustainable tourism-basics, <https://www.ruralsusdev.org/resources> Erişim tarihi: 08.09.2020.
- Taş, İ., Eylemer, S., Şemşit, S. 2016. Kırsal turizme bütünleşik yaklaşım: Avrupa Birliği örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9) 2, 877-904.
- UNWTO ve UNDP. 2017. Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030, Highlights, UNWTO, Madrid.
- Wilson, S., Fesenmaier, D. R., Fesenmaier, J., Van Es J. C. 2001. Factors for success in rural tourism development. *Journal of Travel Research* 40 (2):124-131.
- Winther, A. M. 2017. Community sustainability: a holistic approach to measuring the sustainability of rural communities in Scotland. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 24 (4), 338-351.